

Janez Mekinc, Marija Ovsenik, Rok Ovsenik

DVOMI O MOŽNOSTI BOJA PROTI RASIZMU IN KSENOFOBII NA RAČUNALNIŠKIH SISTEMIH

ANALIZA PROTOKOLA SVETA EVROPE

UVOD

Zaradi vse pogostejše uporabe interneta kot enega glavnih instrumentov za distribucijo rasističnega ali ksenofobičnega materiala je dozorelo spoznanje o potrebi po posebnih mednarodnih pravnih instrumentih za borbo proti tej novi obliki rasizma in ksenofobije. Velja splošno prepričanje, da tak material in njegova *online* uporaba podpirata, spodbujata in olajšujeta rasizem in ksenofobijo. Svet Evrope je junija 2002 pripravil prvi Protokol h Konvenciji o računalniški kriminaliteti o kriminalizaciji rasističnih ali ksenofobičnih dejanj s pomočjo računalniških mrež. Osnovna načela, ki so vodila države članice Sveta Evrope k oblikovanju Protokola, so bila tale:

- vsako rasistično ali ksenofobično dejanje je kršitev človekovih pravic, vladavine prava in demokratične stabilnosti, ki so temelj demokracije;
- vsa človeška bitja se rodijo svobodna in z enakovrednim dostojanstvom in pravicami in s potencialom, da konstruktivno prispevajo k razvoju in blagostanju naše družbe;
- zagotoviti je treba celostno in učinkovito izvajanje vseh človekovih pravic brez diskriminacije ali razlik, tako kot je zapisano v evropskih in drugih mednarodnih instrumentih;
- svoboda izražanja je eden od temeljev demokratične družbe, eden temeljnih pogojev za njen napredek in za razvoj vsakega človeškega bitja;
- zagotoviti je treba ustrezno ravnovesje med svobodo izražanja in učinkovitim bojem proti rasističnim ali ksenofobičnim dejanjem s pomočjo računalniških mrež.

MEDNARODNI TEMELJI PROTOKOLA

Mednarodna skupnost je od sprejetja Univerzalne deklaracije o človekovih pravicah (*Universal Declaration of Human Rights*) leta 1948 precej napredovala v boju proti rasizmu, rasni diskriminaciji, ksenofobiji in s tem povezano nestrpnostjo. Sprejeti so bili nacionalni in mednarodni zakoni in številni mednarodni instrumenti za zaščito človekovih pravic, še zlasti mednarodna pogodba o prepovedi rasne diskriminacije. Ne glede na ves napredek pa želja po svetu brez rasnega sovraštva in predsodkov ostaja le delno izpolnjena. Medtem ko tehnologija zblizuje ljudi vsega sveta in padajo politične ovire, pa rasna diskriminacija, ksenofobija in druge oblike nestrpnosti v naših družbah obstajajo naprej. Ideje o rasni večvrednosti so se razširile na nove medije, kot je npr. internet. Celo globalizacija prinaša tveganja, ki lahko zelo pogosto iz etničnih in rasnih razlogov privedejo do izključitve in večje neenakosti. Še posebej s pojavom mednarodnih komunikacijskih omrežij, kot je internet, so nekatere osebe dobile moderna in učinkovita sredstva za podporo rasizmu in ksenofobiji. To jim omogoča enostavno razširjanje svojih idej po zelo širokem prostoru. Mednarodno sodelovanje je nujno, če naj take osebe postanejo predmet preiskav in pregona. Konvencija je bila pripravljena tako, da omogoča fleksibilno in moderno medsebojno pomoč v zvezi z računalniško kriminaliteto v kar najširšem smislu. Tako se prvi dodatni Protokol h Konvenciji nanaša na vprašanje kriminalizacije dejanj, ki so po naravi rasistična ali ksenofobična, storjena pa prek računalniških omrežij. Tako na mednarodni ravni kot na nacionalnih ravneh je bilo napisanih veliko tekstov o borbi proti rasizmu in ksenofobiji. Avtorji Protokola so upoštevali naslednje tekste: Mednarodno konvencijo o odpravi vseh oblik rasne diskrimi-

nacije (*International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination, CERD*), Protokol št. 12 h Konvenciji o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin (*Protocol No. 12 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, ETS 177*), predlog za Okvirni sklep Sveta o boju proti rasizmu in ksenofobiji, november 2001 (*Proposal for a Council Framework Decision on combating racism and xenophobia*), sklepe evropske konference proti rasizmu, ki je potekala v Strasbourgu leta 2000, in svetovne konference proti rasizmu, rasni diskriminaciji, ksenofobiji in podobni nestrpnosti, ki je potekala v Durbanu leta 2001, ter celotno študijo, ki jo je avgusta 2000 objavila Komisija Sveta Evrope proti rasizmu in ksenofobiji (*Council of Europe Commission against Racism and Xenophobia, ECRI; CRI (2000)27*).

IZHODIŠČA BOJA PROTI RASIZMU IN KSENOFOBII NA RAČUNALNIŠKIH SISTEMIH

Namen Protokola je, da pogodbenice dopolnijo določila Konvencije v smislu kriminalizacije dejanj rasistične ali ksenofobične narave, storjenih preko računalniških sistemov. Tako kot 4. člen omenjene konvencije so določila Protokola obvezujoča. Da bi pogodbenice izpolnile svoje obveznosti, morajo ne le sprejeti ustrezno zakonodajo, pač pa tudi zagotoviti njeno učinkovito uveljavljanje.

RAZUMEVANJE DEFINICIJ POSAMEZNIH IZRAZOV

Ključni pomen za razumevanje Protokola so prav definicije osnovnih pojmov, s katerimi se srečuje. Osnovni pojem, ki ga je treba razumeti, je »rasistično ali ksenofobično gradivo, ki pomeni katero koli napisano gradivo, katero koli predstavo ali kakršno koli izražanje mnenj ali teorij, ki zagovarjajo, podpirajo, spodbujajo dejanja nasilja, sovražstva ali diskriminacije do katerega koli posameznika ali skupine posameznikov glede na njihovo raso, barvo, versko prepričanje, izvor, nacionalnost, nacionalni ali etnični izvor«¹. Definicija se nanaša bolj na določeno obnašanje, do katerega lahko pride zaradi vsebine takega gradiva, kot pa na izražanje občutkov, prepričanj in odpora v takem materialu. Definicija se kolikor je le mogoče

opira na obstoječe nacionalne in mednarodne (ZN, EU) definicije in dokumente. Pomembno je poudariti, da ta definicija že opredeljuje področje prestopkov, opredeljenih v Protokolu, sicer pa jo je treba razumeti takole:

1. Rasistično ali ksenofobično gradivo je vsako pisno gradivo, kot so besedila, knjige, revije, izjave, sporočila itn., podobe, kot so slike, fotografije, risbe itn., in vsakršno drugo predstavljanje misli ali teorij rasistične ali ksenofobične narave.

2. Gre za gradivo, ki zagovarja ali pospešuje nasilna, sovražna ali diskriminacijska dejanja oz. lahko spodbudi k takim dejanjem. Zaradi zaščite svobode govora in izražanja zgolj izražanje idej oz. misli rasistične ali ksenofobične narave ni kriminalizirano, čeprav lahko žali, šokira ali vznemirja podpisnico ali kateri koli sektor prebivalstva.

3. Izraz »nasilna dejanja« se nanaša na nedovoljeno uporabo sile, medtem ko se izraz »sovražna« nanaša na skrajno nenaklonjenost ali zlonamernost.

4. Izraz »diskriminacija« se nanaša na različno ravnanje z ljudmi ali skupino ljudi na podlagi njihovih značilnosti. Razumeti ga je treba v smislu sodbe evropskega sodišče za človekove pravice v primeru Abdulaziz, Cabales in Balkandali proti Združenemu kraljestvu, v kateri je takole obrazložilo izraz: »Razlika v postopanju je diskriminacijska, če 'nima cilja in zanjo ni razumnega opravičila', to je, če ne zasleduje 'upravičenega cilja' ali če ne obstaja 'sprejemljiva sorazmernost med uporabljenimi sredstvi in zastavljenim ciljem'«.

5. Nasilna, sovražna in diskriminacijska dejanja morajo biti usmerjena na posameznika ali skupino posameznikov, ker pripadajo skupini, ki se razlikuje po »rasi, barvi, veri, izvoru, državljanstvu, nacionalnem ali etničnem izviru«.

6. Definicija zadeva tudi razloge, zaradi katerih se navedeno šteje za »rasistično ali ksenofobično gradivo«. Ti razlogi so »rasa, barva, vera, izvor, državljanstvo, nacionalni ali etnični izvir«. Poudariti velja, da ti razlogi niso enaki tistim v 1. členu Protokola št. 12 h Evropski konvenciji o človekovih pravicah, od katerih nekateri nimajo ničesar skupnega s konceptom rasizma ali ksenofobije. Razlogi iz člena 2A tega Protokola tudi niso enaki tistim v Konvenciji o odpravi vseh oblik rasne diskriminacije, ker se slednja ukvarja z »rasno diskriminacijo« na splošno in ne z »rasizmom« kot takim.

KRIMINALIZACIJA POSAMEZNIH DEJANJ

Dejanja, za katera Protokol zahteva, da jih pogodbenice v svoji domači zakonodaji opredelijo kot kazniva, imajo vrsto skupnih značilnosti. Posebnost dejanj, ki so vključena med kazniva, je izrecna zahteva, da je z njimi povezano ravnanje »brez osnove«. Ta zahteva odraža zavest, da opisano ravnanje ni vedno kaznivo *per se*, pač pa je lahko dovoljeno ali upravičeno ne le v primerih klasične obrambe, pač pa tudi v primerih, v katerih druga načela ali interesi vodijo do izključitve kazenske odgovornosti (npr. zaradi zagotavljanja spoštovanja zakonov). Protokol se tako ne dotika ravnanj, ki so skladna z zakonitimi vladnimi pooblastili (npr. ko vlada pogodbenice nastopi, da bi zaščitila državno varnost ali preiskala kaznivo dejanje). Nadalje ne bi smeli kriminalizirati zakonitih in običajnih dejanj v zvezi z načrtovanjem omrežij ter zakonitih in običajnih delovnih in komercialnih postopkov. Pogodbenicam je prepuščeno, kako bodo take izključitve vključile v svoje pravne sisteme. Spodaj opisana dejanja, ki jih opredeljuje Protokol, morajo biti storjena namerno, da bi jih lahko označili kot kaznivo dejanje. Neposredno kriminalizirana dejanja pa so naslednja:

- »Ponujati« pomeni pridobivati druge osebe za preskrbo z rasističnim ali ksenofobičnim materialom preko računalniškega sistema. Pri tem je pomembno, da lahko oseba, ki gradivo ponuja, to gradivo tudi dejansko preskrbi.
- »Dajati na voljo« pomeni nameščati rasistično ali ksenofobično gradivo na računalniške mreže za uporabo drugim osebam, npr. z oblikovanjem rasističnih ali ksenofobičnih spletnih strani. Ta točka naj bi pokrila tudi oblikovanje ali kompiliranje hiper povezav na rasistične ali ksenofobične spletne strani.
- »Distribucija« rasističnega ali ksenofobičnega materiala v javnosti prek računalniškega sistema pomeni dejavno razširjanje materiala.
- »Grožnja« opredeljuje dejanja, ki se nanašajo neposredno na grožnjo s telesno poškodbo z zastraševanjem, kar vpliva na pravico do osebne varnosti. Grožnja mora biti namenjena ali osebi, ker ta pripada skupini, ki se razlikuje glede na raso, barvo, vero, izvor, državljanstvo, nacionalni ali etnični izvir, ali pa skupini, ki se razlikuje po kateri koli od teh značilnosti.

POMEN POJMA JAVNOST PRI KRIMINALIZACIJI POSAMEZNIH DEJANJ

Še zlasti pomembno je razumevanje pomena izraza »javnost«, ki se uporablja v vsem protokolu in jasno pove, da področje uporabe tega določila ne zajema komuniciranja ali izražanja, ki je zgolj zasebne narave. Izmenjava mnenj npr. med člani družine, ki ji druge osebe ne morejo slediti, zatorej ni kaznivo dejanje. Res je tudi, da imajo nekateri izrazi že sami po sebi javno dimenzijo, npr. izraz »dajati na voljo«, ki nakazuje dejavno obnašanje do širše javnosti. Določila protokola želijo nedvoumno pojasniti, da veljajo le za ravnanja, ki imajo javno dimenzijo in so izven zasebnega področja. Vendar to določilo zajema tudi rasistično in ksenofobično gradivo, ki je na voljo na notranjih mrežah podjetij ali se razširja prek takih mrež.

RASISTIČNA ALI KSENOFABIČNA SKUPINA IN ODGOVORNOST TRETJIH OSEB

Kazniva dejanja iz protokola lahko poleg posameznikov stori tudi rasistična ali ksenofobična skupina, vendar mora biti ta »strukturirana organizacija«. To pomeni, da mora imeti hierarhično strukturo, ki članom določa pristojnosti in vloge. Skupina mora biti sestavljena iz dveh ali več članov, ki delajo v dogovoru, kar pomeni, da koordinirajo svoje položaje, vloge, dejanja in pobude, da bi storili dejanja, ki jih opredeljuje Protokol. Poudariti je treba, da ima lahko rasistična ali ksenofobična skupina tudi dovoljene cilje (npr. dobrodelnost, zbiranje hrane itn.) in da lahko stori dejanja, ki niso kazniva. Podpore takim ciljem ali sodelovanja pri takih dejanjih se ne sme obravnavati kot kaznivo dejanje. Vendar pa so pogodbenice skladno s tem določilom dolžne kriminalizirati dejavno in namerno podporo rasističnim ali ksenofobičnim skupinam oz. sodelovanje v takih skupinah, če se s tako podporo oz. sodelovanjem podpira nedovoljene cilje skupine oziroma povečuje njene možnosti. Iz določila ne izhaja odgovornost ponudnika internetnih storitev, razen če dejavno in namerno ne podpira nedovoljenih ciljev skupine. Primer: čeprav prenašanje rasističnega ali ksenofobičnega materiala po internetu zahteva pomoč ponudnika storitev v obliki zakupljenega voda,

pa ponudnik storitev, ki nima kaznivih namer, ne more biti odgovoren. Ponudnik storitev tako nima nikakršne obveznosti, da bi dejavno nadziral vsebino. Še zlasti pomembna pa so določila protokola, ki se ukvarjajo z vprašanjem odgovornosti osebe, ki vodi ali podpira dejavnosti rasistične ali ksenofobične skupine. Tudi poskus dejanja, opredeljenega v dokumentu, pomoč pri njem ali hujskanje k njemu sta lahko kazniva. To pomeni, da bodo morale podpisnice Protokola opredeliti kot kaznivo dejanje pomoč pri katerem koli od kaznivih dejanj, opredeljenih v Protokolu, ali hujskanje k takemu dejanju. Kazenska odgovornost zaradi pomoči ali hujskanja nastane, če je osebi, ki je storila kaznivo dejanje, opredeljeno v Protokolu, pomagala druga oseba z namenom, da bi bilo to dejanje storjeno. Pri poskusu storitve kaznivega dejanja, kakor tudi pri pomoči pri takem dejanju ali hujskanju k takemu dejanju mora biti jasno izražena namernost.

ZANIKANJE ALI OPRAVIČEVANJE RASISTIČNIH ALI KSENOFOBIČNIH KAZNIVIH DEJANJ

Za slovenske razmere najbolj problematična, po drugi strani pa tudi najbolj zanimiva bo kriminalizacija dejanj »Zanikanje ali opravičevanje rasističnih ali ksenofobičnih kaznivih dejanj«. S tem problemom se ukvarja 6. člen Protokola; ta kriminalizira ravnanja, ki se nanašajo na izražanje idej ali teorij na podlagi očitne minimalizacije, zanikanja ali opravičevanja zločinov, opredeljenih v 6. členu *Statuta mednarodnega vojaškega sodišča*, ki je del *Londonskega sporazuma* z dne 8. 4. 1945. V zadnjih letih je bilo v svetu več primerov, ko so osebe – pogosto so to bili politični vodje, raziskovalci, zgodovinarji ipd. – razvijale ideje ali teorije, katerih namen je bil minimalizirati, zanikati ali opravičiti hude zločine, ki so se zgodili med drugo svetovno vojno, še zlasti holokavst. Tako ravnanje je navdihovalo ali celo spodbujalo in opogumljalo rasistične ali ksenofobične skupine pri njihovih dejanjih, vključno s tistimi, ki so bila storjena prek računalniškega sistema. Zločini, opredeljeni v 6. členu *Londonskega sporazuma*, se nanašajo na zločine proti miru, vojne zločine in zločine proti človeštvu.

Prvo ravnanje, ki se mora kriminalizirati po tem določilu, je očitna minimalizacija, to je, namerno in površno prikazovanje zločinov, oprede-

ljenih v 6. členu *Londonskega sporazuma*, neskladno z resnico in z dejanskim pomenom teh zločinov. Drugo ravnanje, ki se mora kriminalizirati, je zanikanje, to je, splošno in absolutno postavljanje pod vprašaj resnice o zločinih, opredeljenih v 6. členu *Londonskega sporazuma*, oz. njihovega obstoja. Tretje ravnanje, ki se mora kriminalizirati, je opravičevanje, to je, iskanje »upravičenih« razlogov za zločine, opredeljene v 6. členu *Londonskega sporazuma*.

SKLEPNE MISLI

Večna dilema demokratičnih držav je, kako potegniti mejo med popolno svobodo izražanja na eni strani in zagotoviti pravice manjšin, ki bi jim lahko bile pravice kršene prav zaradi te svobode. Če je na prvi pogled odnos do rasizma in ksenofobije v svetu dokaj enoten in odklonilen, nekoliko podrobnejši pregled tako zakonodaje kot zgodovinskih dejstev pokaže, da so si lahko pogledi posameznih držav tudi zelo nasprotni. Tudi razumevanje svobode govora in izražanja je lahko v različnih državah nekoliko različno. Že v evropskih državah prihaja do manjših razlik, te pa se samo še povečajo v odnosu do drugih držav, kot so ZDA, Kanada, Južnoafriška republika in Japonska. Predvsem ZDA ima specifičen liberalni odnos do svobode govora in izražanja, na katerem temelji ves njihov pravni sistem. Zaradi različnih stališč bo neposredno izvajanje Protokola in mednarodno sodelovanje na tem področju izjemno težko, saj se proti kriminalu na računalniških mrežah brez vrhunsko organiziranega in načrtovanega sodelovanja odgovornih institucij posameznih držav enostavno ni mogoče boriti. Svetovni splet namreč ne pozna meja in je temelj sodobne globalne družbe, znotraj nje pa obstajajo velikanske razlike v razvitosti, kulturi in družbenih normah, kar so tudi največje težave pri mednarodnem sodelovanju. Tudi če se bo posrečilo v prihodnosti vključiti ponudnike internetnih storitev v boj proti tovrstnim spletnim stranem, se lahko pojavi samo ena tako imenovana »off shore« država, pa bo gradivo dostopno vsemu svetu. Svet Evrope se je zelo pogumno odločil oblikovati poseben protokol h konvenciji o boju proti računalniški kriminalitete, ki bi opredeljeval prav boj proti rasizmu in ksenofobiji na svetovnem spletu. Oblikovati mednarodni pravni akt, ki bi bil sprejemljiv za večino držav članic Sveta Evrope, obenem pa tudi za druge

države, kot so ZDA, Kanada, Južnoafriška republika, Japonska, je zelo zahtevno delo, a je kljub vsemu že obrodilo osnovni sad – predstavljeni mednarodni dokument in iz njega izhajajoče

instrumente boja proti rasizmu in ksenofobiji. Ti bodo lahko delno omejili širjenje rasizma in ksenofobija prek računalniških mrež, nikoli pa ga ne bodo popolnoma preprečili.

Tomo Dadič

SPORT KOT ORODJE SOCIALNEGA DELA

UVOD

SPORT V ŠIRŠEM
DRUŽBENEM KONTEKSTU

OPOMBA

¹ Izraze črpamo tako iz 1. člena CERD kot tudi iz Protokola št. 12H ECHR, ne da bi se pri tem nujno nanašali na vse tam omenjene razloge. Izraz »rasa« se nanaša na vsako večjo skupnost ljudi, ki ima posebne fizične značilnosti. »Barva« se nanaša na naravno obarvanost kože. »Vera« se nanaša na verovanje v obstoj nadnaravnih sil, še posebej v osebnega Boga ali bogove, ki jih je treba spoštovati in častiti. »Izvor« se nanaša predvsem na družinsko zaledje. »Državljanstvo« je definirano v 2. členu Evropske konvencije o državljanstvu (*European Convention on Nationality, ETS 166*) kot »pravna zveza med osebo in državo, ki ne kaže na etnični izvir osebe«. Nanaša se torej na specifičen pravni odnos med posameznikom in državo, ki ga ta država priznava. Države lahko z državljanji določenih drugih držav postopajo bolj naklonjeno. Tako npr. države članice Evropske Unije z državljanji nekaterih drugih evropskih držav zlasti v upravnih zadevah postopajo bolj ugodno, kot bi bilo treba. Vendar je to le ugodnejše postopanje na podlagi državljanstva in ne diskriminacija na podlagi nacionalnosti. Razlikovati je torej treba med razlikami v postopanju, ki še niso diskriminacija, in razlikami v obravnavanju, ki vodijo do prepovedane diskriminacije. Izraza »nacionalni ali etnični izvir« se nanašata na ljudi s skupno nacionalno ali kulturno tradicijo.

LITERATURA

Additional protocol to the convention of cybercrime concerning the criminalisation of acts of a racist and xenophobic nature committed through computer systems, doc. PC-PX(2002)22. Council of Europe: Parliamentary Assembly [http://www.coe.int/T/E/Legal_affairs/Legal_co-operation/Combating_economic_crime/Cybercrime/Racism_on_internet/Documents].

Convention on Cybercrime (2001). Budapest: Council of Europe [http://conventions.coe.int/Treaty/EN/Treaties/Html/185.htm].

Sodba evropskega sodišča za človekove pravice, 15/1983/71/107-109 (primer Abdulaziz, Cabales, Balkandali proti Združenemu kraljestvu) z dne 28. 5. 1985, zbirka A, št. 94, 72. odstavek.

